

C. A. ROSETTI – JURNAL DE „CRIZĂ EXISTENȚIALĂ”

C. A. Rosetti – The “Existential Crisis” Diary

Drd. Melinda CRĂCIUN

Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș

Abstract: Considered to be the first modern diary in Romanian literature, C. A. Rosetti’s My diary reflects the idea that the modernity of a diary is independent of the time it has been written. The writing reflects the inner sight of the man, citizen, politician, son, husband, father, friend and so on, of C. A. Rosetti, and the way he realized things about who he is and what does he want from life. When problems are solved, the diary ends unexpectedly, so we can say about this book that it is a crises diary.

Keywords: diary, ego, romanticisme, theme, crises, existence.

Jurnalul¹ lui C. A. Rosetti face parte din categoria acelor scrieri diaristice pe care Mihai Zamfir le numește de criză, particularitatea, în acest caz, constând în faptul că scrierea s-a „pliat pe o existență”² devenind, înainte de toate, mărturia emfatică a unui sentimental incurabil. Senzaționalist și supus umorilor momentane, textul e scăpat din vedere de multe ori când vine vorba de literatura memorialistică a pașoptiștilor, unde un loc de frunte e ocupat de *Corespondența* lui Bălcescu sau *Amintirile din pribegie* ale lui Ion Ghica. Totuși, jurnalul rămâne Opera la care a visat mereu autorul ei, recuperată destul de târziu, dar pertinent, de voci critice precum cea a lui Marin Bucur sau de acuitatea interpretativă a Danei Dumitriu. Introdus mai recent în volumele lui Ioan Holban³, dar și în rândul jurnalelor analizate de M. Zamfir, Eugen Simion⁴ sau Nicolae Manolescu, scriitura diaristică rosettiană și-a asigurat locul de frunte în cadrul unei ierarhii stabilite de critici, fiind considerat primul nostru jurnal „interior”⁵ și chiar „un jurnal literar modern”⁶.

¹ C. A. Rosetti, *Jurnalul meu*, Ediție îngrijită și prefațată de Marin Bucur, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

² Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 112.

³ O istorie a jurnalului literar românesc, vol. I – II, Ediție și cuvânt înainte de Ioan Holban, Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009 și *Literatura română subiectivă de la origini până la 1990*. Jurnalul intim. Autobiografia literară. Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009;

⁴ În *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, ed. cit., pp. 94 – 102.

⁵ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 305.

⁶ Marin Bucur, *C. A. Rosetti – mesianism și donquijotism revoluționar*, Editura Minerva, București, 1970, p. 126.

Publicat fragmentar, după 1900, de către unul dintre fiii săi, Vintilă C. A. Rosetti, care intervine și modifică pe alocuri consemnările tatălui său, jurnalul va fi competent editat de Marin Bucur, în binecunoscuta colecție „Restituiri” a editurii clujene „Dacia”, sub coordonarea lui Mircea Zăciu, abia în 1975, constituind o adevărată „mărturie de intelectual și de martor lucid al epocii”⁷.

Combătut de Eminescu, de pe poziții conservatoare,⁸ și ridiculizat de I. L. Caragiale pentru stil, va fi apărat postum de mari voci precum Nicolae Iorga, George Călinescu sau Nicolae Manolescu. Opera sa literară se rezumă la un mic volum de versuri *Ceasurile de mulțumire*, la o traducere depășită astăzi din Byron (pe care l-a iubit atât de mult), *Manfred*, și *Jurnalul meu*, (completat de o parte a corespondenței sale), jurnal ce astăzi ține locul operei pe care promitea s-o creeze de-a lungul vieții, fiind, spune Ioan Holban, mărturia „*disperării de a nu ajunge la operă* [s.a.], fascinația actului scriptural și a trăirilor scriitorului «de geniu»”⁹.

Chiar dacă poeziile sale sunt rodul „unei tinereți zvăpăiate, despre care se va vorbi de-a lungul secolului ca despre un model al stilului de viață pe care îl aveau odraslele boierești în deceniul al patrulea”¹⁰, ele vor atrage atenția lui Iorga, care în capitolul *Poezii noi*, din *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*¹¹, îl va aprecia ca fiind „Cu mult superior lui Bolintineanu prin varietatea formei sale, prin puterea sentimentului de iubire sau setei de răzbunare pentru că a fost înșelat, prin spiritul său mușcător, prin energia unui vers care sună adeseori ca al unui adevărat poet”¹², și-l va plasa alături de nume a căror valoare era recunoscută în epocă, precum a lui Grigore Alexandrescu sau Cezar Boliac. George Călinescu, în *Istoria...*¹³ sa, îl așează în rândul *Cântăreților ruinelor*, a *Damnaților* a *Mesianicilor utopici*, Rosetti închizând plutonul ce se deschide cu Vasile Cârlova, dar cuprinde poeți precum Ion Heliade Rădulescu sau Grigore Alexandrescu. Acesta îl considera „un liric ocazional absorbit de politică”¹⁴, dar un „amator” dotat cu talent, „de o originalitate stranie a frazei, chiar când imită”¹⁵.

⁷ Dana Dumitriu, Introducere în opera lui C. A. Rosetti, Editura Minerva, București, 1984, p. 101.

⁸ Susține V. Netea în C. A. Rosetti, Editura Științifică, București, 1970, p. 7.

⁹ Ioan Holban, Literatura română subiectivă, ed. cit., p. 19.

¹⁰ Dana Dumitriu, op. cit., p. 17.

¹¹ De la 1821 înainte, În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului, Vol. II, Epoca lui M Kogălniceanu, (1840 - 1848), Ediție și note de Rodica Rotaru, Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1983, pp. 212 – 216.

¹² Ibidem., p. 212.

¹³ Ed. cit., pp. 166 – 172.

¹⁴ Ibidem., p. 166.

¹⁵ Ibidem., p. 171.

Dumitru Popovici în *Studiile literare* publicate de Ioana Em. Petrescu¹⁶, îl socotește adeptul unui „misoghinism ce se pare universal”¹⁷ iar opera sa poetică demnă de luat în considerare deoarece prin traduceri și imitații sale contribuie la familiarizarea cititorului român cu opera unor mari poeți precum Byron sau Béranger. Șerban Cioculescu, deși crede că este „întâiul textier de mare succes al secolului nostru” susține că „În nici un fel nu se poate vorbi de un poet autentic, cu fior metafizic, nici de un artist”¹⁸ atunci când vine vorba de opera poetică a lui Rosetti. Dana Dumitriu va demonstra însă, cu atenție și meticulozitate că el se numără „printre cei ce au format o sensibilitate anume a poeziei românești și care au determinat, prin deschiderea erotică a lirismului, o deschidere poetică.”¹⁹ Nicolae Manolescu este de părere că „poezia lui C. A. Rosetti s-ar afla la originea melodramei bacoviene, și a «sentimentalității sofisticate din versurile lui Emil Bota.”²⁰, comparând poeziile sale cu cele călinesciene, (datorită inspirației de sursă livrescă).

Concluzia criticii ar fi că aceste poezii ar constitui versuri de tranziție între două generații diferite, iar originalitatea eroticii rosettiene constă în „impunerea unui tip feminin despovărat de aura idealității.” (Dana Dumitriu)

Eugen Simion, cel care în *Dimineața poezilor* îl consemnează doar pentru că pune în discuție misoginismul lui Anton Pann, și citează poezia *A cui e vina*, în care, consideră el, autorul „face o filosofie a fatalității sexului, scuzând inconsecvența femeii”²¹, îl plasează pe Rosetti, prin jurnalul său, în fruntea diariștilor „în adevăratul sens al cuvântului.”²²

S-au adus multe argumente în favoarea validității acestui jurnal ca operă, Eugen Simion înscriindu-se într-un șir de interpretări deschise de Marin Bucur, Dana Dumitriu sau M. Zamfir și reluat mai recent de Ion Holban, care îi reeditează jurnalul²³ și oferă, în alt volum²⁴, o interpretare interesantă a sa sau Nicolae Manolescu, ce-și începe discuția în spațiul alocat în *Istoria...* sa

¹⁶ D. Popovici, *Studii literare*, II, *Romantismul românesc*, Ediție îngrijită și note de Ioana Em. Petrescu, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1974, pp. 488 - 495.

¹⁷ *Ibidem.*, p. 495.

¹⁸ Șerban Cioculescu, *C. A. Rosetti poet?*, în „România literară”, nr. 52, 1970.

¹⁹ Dana Dumitriu, *op. cit.*, p. 22.

²⁰ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 310.

²¹ Eugen Simion, *Dimineața poezilor – Eseu despre începuturile poeziei române* – Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 367.

²² *Idem.*, *Ficțiunea jurnalului intim*, Vol. III, *ed. cit.*, p. 102.

²³ În volumul *O istorie a jurnalului literar românesc*, vol. I, Ediție și cuvânt înainte de Ioan Holban, Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009.

²⁴ În *Literatura română subiectivă de la origini până la 1990. Jurnalul intim. Autobiografia literară*. Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009, pp. 19 – 34.

revoluționarului, prin analiza jurnalului său. Asistăm în această carte, pentru prima dată, la plasarea jurnalului în fruntea analizei operei rosettiene, lăsând la urmă interpretarea versurilor apărute, totuși, anterior. Probabil că la originea acestei schimbări domnește criteriul estetic, semnalându-se, în sfârșit că jurnalul reprezintă o scriitură care merită toată atenția cercetătorului.

Prin urmare, nu mai putem susține, alături de Dana Dumitriu că opera rosettiană este neglijată astăzi, dar putem observa alături de toți exegeții săi că jurnalul ce cuprinde consemnări de la mijlocul secolului al XIX-lea nu numai că respectă majoritatea clauzelor trasate de cercetători, ci corespunde ca modalitate de scriitură, unor scrieri diaristice de factură modernă, chiar dacă ideile sunt exprimate în limbajul greoi al unei epoci extrem de neașezate. Faptul că avem de-a face cu o structură umană prin excelență romantică, va conduce înspre această direcție ochiul cercetătorului, permițându-i descoperirea de trăsături specifice epocii, suprapuse peste acest tip de personalitate. Egoismul, exprimarea bombastică, ideea că în mâinile sale se află destinul României sunt câteva din mărturiile în acest sens, iar coroborarea lor cu spiritul liber, refractar la constrângerile impuse de clasa socială din care face parte, contribuie la construirea unui personaj pitoresc, pățimaș până la extremă, revoluționar în fapte și idei, demn de urmărit în aventura vieții sale.

Respectând fidel legea Blanchot, fără a avea probabil cunoștința de scrieri diaristice astăzi celebre, deși, susțin exegeții săi, cunoscând mai multe limbi străine s-ar putea să fi avut acces la fragmente din *Maine de Biran*, *Joubert*, *Maurice* și *Eugénie de Guérin*, care încep să fie publicați după 1845, adică la un an după ce își începe el jurnalul²⁵, C. A. Rosetti produce un adevărat model de jurnal, căutând parcă să corespundă tuturor exigențelor unui gen aparent liber, trasate însă cu mai bine de un secol după momentul redactării acestuia. Calendaritatea, spontaneitatea, confidențialitatea, sinceritatea, fragmentarismul, simultaneitatea sau autenticitatea sunt toate ușor detectabile, mai ales că una dintre funcțiile declarate ale acestei scrieri este memorarea prezenței omului în evenimente, fără pretenția literarității sau năzuința publicării lui. E Opera scrisă în profundă intimitate, devenind o mărturie sinceră până la naivitate, exaltată până spre artificialitate, dar o oglindă în care personalitatea romantică se verifică, și, în același timp, devine un martor al istoriei jumătății secolului trecut.

²⁵ Eugen Simion în vol III al studiului său *Ficțiunea jurnalului intim*, ed. cit., atunci când pune în discuție posibile modele pentru Rosetti, amintește numele autorilor menționați, p. 94.

Consecvența notațiilor în prima parte a cărții vorbește despre utilitatea consemnării ca mijloc de autoeducare, chiar dacă nimic demn de reținut nu se întâmplă (iar prin acest aspect depășește sfera jurnalului de criză, intrând în cel de existență): „Astă – seară scriu ca să nu calc regula, dar altminteri nu am a zice nimic decât că sunt deznădăjduit de mintea mea.”²⁶ sau „Nimic”²⁷, „Nimic, viață de om.”²⁸ ori „Astă-seară n-ași fi scris nimic pentru că sunt foarte obosit și îmbătat.”²⁹ Perseverența notațiilor ține de un pact încheiat cu sine, jurnalul fiind un fel de condică ce înregistrează evenimentele în timp, iar modul în care diaristul se raportează la aceste evenimente și felul în care le consemnează vorbește despre sinceritatea scriiturii, o altă clauză esențială. „C. A. Rosetti este în același timp sincer și impostor, în sensul în care adaptarea la o anumită tipologie a timpului este și impostură, și natură.”³⁰ Masca despre care exegeta vorbește în aceste rânduri este una specific romantică, iar dacă vorbim de o poză romantică a diaristului, aceasta se găsește nu numai în jurnal, dar și în discursurile și articolele sale³¹, iar nu o dată, datorită acestor efuziuni romantice în discurs, a fost acuzat de demagogie. Prin urmare natura umană complicată și complexă a lui Rosetti își găsește în romantism o formă de manifestare ce-i permite a se lamenta, a ofta neputincios ori a se răzvrăti, fără a risca astăzi acuze de alt ordin decât cele ce aparțin „spiritului vremii”. Că și-a trăit tinerețea într-un libertinism firesc astăzi pentru majoritatea tinerilor, iar în epoca sa firesc odraslelor boierești, se știe deja. Cât de autentică e suferința pentru orele petrecute departe de masa de studiu merită atenție, mai mult pentru a verifica dacă o altă clauză a existenței jurnalului, autenticitatea, se susține. Admitem că suferința pentru dispariția mamei este mult mai prezentă, ușor sesizabilă și datorită felului în care consemnează în jurnal datele, numărând zilele începând cu momentul „de când nu mai am mamă”, dar autenticitatea acesteia este mult mai ușor de demonstrat, deoarece dragostea filială este una reală, mult mai verosimilă și ca fapt general uman, prin urmare și raportul dintre simțire și autenticitatea scriiturii este mai strâns. Dana Dumitriu urmărește această relație specială dintre mamă și fiu de-a lungul mai multor pagini, demonstrând pertinent că jurnalul cuprinde practic

²⁶ C. A. Rosetti, *Jurnalul meu*, ed. cit., p. 35.

²⁷ *Ibidem.*, p. 63.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*, p. 36.

³⁰ Dana Dumitriu, *op. cit.*, p. 103.

³¹ Vezi volumul C. A. Rosetti, *Gânditorul Omul*, Studiu, antologie și note de Radu Pantazi, Editura Politică, București, 1969, ce cuprinde atât articolele publicate de acesta, cât și mărturii despre C. A. Rosetti, inclusiv Jules Michelet, *Principatele Dunărene*, dar și monografia lui Marin Bucur, *C. A. Rosetti – mesianism și donquijotism revoluționar* –, ed. cit., care analizează minuțios atât activitatea de literat, cât, mai ales pe cea de publicist, oferind o imagine de ansamblu asupra vieții și scrierilor lui C. A. Rosetti.

trei microromane, iar primul este chiar cel al „iubirii filiale”. Mama va rămâne de-a lungul vieții (cel puțin așa reiese din consemnările zilnice) un reper moral, pe care-l va înțelege mult mai bine după ce devine el însuși părinte sau după ce își pierde unul din copii. Va dezvolta un adevărat cult al acestei ființe dragi, a cărei prezență se va face mai des simțită abia după ce dispare din lumea celor vii, la 13 decembrie, 1844, transformându-se într-un suprapersonaj, într-o supraconștiință a diaristului ce-i va governa multe din acțiuni. „Cultul mamei ține de această credință în capacitatea defunctului, ca de acolo de unde este, de «dincolo», să asiste lucid, pătrunzător (cunoscând și cele mai intime gânduri), tandru, dar și amar, la sfâșierile mari sau mici ale celor în viață. Această privire afectuoasă, însă prea apropiată de propria lui conștiință morală, devine o instanță judecătorească sui-generis”³² Prin urmare, autenticitatea dramei pierderii mamei se construiește pas cu pas în întreg jurnalul, imaginea ei revine până la a deveni obsesivă în notațiile zilnice și guvernează ca un liant asupra coerenței textului. Iubirea manifestată prea târziu pentru această ființă dragă răzbate prin toți porii textului, făcând ușor de acceptat autenticitatea scriiturii ce are legătură cu această temă.

Pe de altă parte, dragostea de învățătură se naște mai târziu, cu sforțări reale și constrângeri exterioare, deci lectura atentă ar putea surprinde personajul într-un moment care să trădeze artificialitatea scriiturii atunci când măsoară timpul în funcție de cantitatea de cunoștințe acumulată. „Nu este oare scrisă și pentru mine o seară în care să zic: astăzi în sfârșit am lucrat ca om, fără distracție, cu înțelegere, pătrundere etc. Am început a mă-ndoi. Să mai cerc încă un an doi și să mă silesc a întrebuița toată puterea mea în acest punct, de acum înainte.”³³ Își propune mereu, zi de zi a studia neîncetat, pentru un scop nobil: „Aveam apoi nădejdea că lucrând 3 – 4 ani, mă voi întoarce în patria mea, voi străluci eu prin știință și virtute, voi ferici o zi măcar pe muma, voi ridica puțin patria mea și astfel mă voi sfârși și eu, cu cugetul în pace că mi-am împlinit frumos misia.”³⁴ Știind foarte bine ce are de făcut, se abate totuși de multe ori de la scopurile sale, fiind un generos fără margine, un altruist, un iubitor de semeni împătimit, o ființă socială ce se teme de singurătate, pentru care singurătatea, spre deosebire de majoritatea diaristilor, este condamnare, dar care ajunge la maturitate să se izoleze parțial, tocmai pentru a-și conserva energia și a o folosi în scopuri nobile, mai ales în favoarea eliberării patriei. Dragostea de țară îl va urmări pretutindeni și, în orice activitate întreprinde, aceasta pare a genera energia

³² Dana Dumitriu, op. cit., p. 122.

³³ C. A. Rosetti, Jurnal, ed. cit., pp. 42 – 43.

³⁴ Ibidem., p. 82.

necesară și aproape suficientă. Aproape, deoarece la fel de mult iubește și „femea”, fără afecțiunea căreia de multe ori pare pierdut. „O! femeie, femeie. Ce soare, ce rouă, ce totul ești tu pentru mine.”³⁵ sau „Femei, femei, o cât vă iubesc. O! Căci nu sunt frumos, învățat, mare, cu putere și nemuritor și nici o secundă să nu mai es din brațele voastre.”³⁶ Această dragoste necondiționată, înflăcărată și exprimată atât de direct pare a fi sinceră și ea, femeia, sub toate ipostazele ei (mama, iubita, amica, amanta, soția), fiind o prezență permanentă, ce naște mulțumire, satisfacție sau durere și suferință, atât prin prezența cât și prin absența ei. Însemnările ce au legătură cu relațiile sale amoroase sunt atât de naiv – exaltate, încât din această perspectivă nu există niciun dubiu că autorul a scris jurnalul doar pentru uzul personal, fără a se gândi nicio clipă că acesta va vedea vreodată lumina tiparului.

Rămâne în continuare însă întrebarea legată de autenticitatea consemnărilor ce vizează dorința de a se educa. „Eu de mă voi urca și voi dobândi putere, nu mă voi mândri, mă voi face mai bun încă și puterea o voi întrebuința toată pentru lume, nimic pentru mine.”³⁷ susține înflăcărat diaristul, format la școala romantismului istoric și politic al lui Jules Michelet și Edgar Quinet. El învață, se pare, istoria și politica sentimental, hrănindu-se, susține Marin Bucur, din „politica poetizată a gânditorilor francezi ai revoluției franceze de la 1848”³⁸. Posibilitatea de a dobândi puterea prin educație, îl ferește pe Rosetti de a fi judecat, asemenea altor politicieni, pentru dorința de a conduce mânat de alte interese. Aici sinceritatea sa nu poate fi pusă la îndoială, mai ales că faptele, biografia sa este mărturia cea mai fidelă în acest sens. Totodată spre finalul consemnărilor apar tot mai multe lamentații privitoare la soarta țării, care nu are fii demni de a o elibera. „O! Rumânie, se vede că ereai în robie când ai zămislit asemenea creaturi ca noi.”³⁹ Lipsa „amorului” în relație cu țara pare a fi cea mai deplânsă în întreg jurnalul. Patriotismul, în viziunea lui Rosetti, se naște din iubire, iar aceasta trebuie să fie necondiționată, răbdătoare, adică având toate acele calități pe care le cântă Biblia. Dar intrigile din lupta pentru putere, egoismul, ambiția unor lideri îi smulg adesea lamentări romantice, mult prea înflăcărate, pentru cititorul de azi, cum e cea din 23/4/9/618, vineri: „O! Rumânie dragă, de ce nu-mi este dat de ceruri să te văz o zi în rând cu una din cele mai mici nații și atunci să zic: Sloboade, Doamne,

³⁵ Ibidem., p. 153.

³⁶ Ibidem., p. 200.

³⁷ Ibidem., p. 128.

³⁸ Marin Bucur, op. cit., p. 369.

³⁹ C. A. Rosetti, Jurnal, ed. cit., p. 294.

pe robul tău.”⁴⁰ Dacă cea mai acută suferință o provoacă absența mamei, imediat următoarea este suferința pentru patrie: „Aceste zile trecură suferind de nenorocirile României, suferind că are nenorocirea d-a avea de fii oameni egoiști, fără amoare, fără capacitate, fără muștrare de cuget și fără rușine.”⁴¹ Chiar dacă are orgoliul de a se considera din rândul celor ce-și iubesc sincer patria, consemnările sale nu-l evidențiază în mod deosebit decât în puține cazuri, în rest făcând și el parte din rândul nevrednicilor, a celor lipsiți de educație suficientă pentru a putea fi de folos patriei lor. Ajungem deci, la problema de la care a pornit această discuție: fără o cultură solidă, pe care s-o fi dobândit prin lectură sau prin cursurile pe care le urma, nu putea fi de folos patriei pe care o iubea. Or iubirea, indiferent sub ce formă (filială, pătimașă, paternă sau de țară), a fost mereu una sinceră, fără mască, fără interese ascunse. Prin urmare, educația pe care trebuia s-o fi dobândit până la douăzeci de ani se vedea nevoit s-o suplinească la treizeci. Or, plecând de aici, orele pierdute cu prietenii, lenevind, petrecând, ocupându-se de treburile gospodărești sau având grijă de copii, i se par mereu „vreme perdută”, timp „topit” sau „zi petrecută în cea mai desăvârșită ticăloșie”. Lamentațiile sale devin, astfel, expresia sufletului zdruncinat de neputința de a respecta un program de studii care l-ar desăvârși ca om și ca fiu al patriei. Acest deziderat pare a fi cel mai pregnant, manifestându-se ca o unitate de măsură a timpului. Zilele de lucru sunt un timp câștigat, cele fără a munci sunt definitiv pierdute. Nu-l putem suspecta de artificialitate aici, decât în măsura în care catalogăm ca artificială întreaga proză romantică, deoarece el se formează ca om în această atmosferă, ceea ce îi influențează scriitura. Ea se vrea atât de onestă aici, pe cât de capabil e omul Rosetti, de a fi sincer față de sine însuși. Educația îi servește pentru scopuri nobile: educându-se permanent, îi educă și pe ceilalți. Știm că își îndemna prietenii să participe la cursuri, invita cunoscuții la prelegerile lui Michelet, citește împreună cu soția cursuri și caută să transmită ideile sale și masei românești. În momentul în care simte lipsa de „amoare” a unora dintre liderii revoluției, caută mijloace de a se adresa direct poporului, înființând o revistă. Dorința de a se face înțeles de către poporul român îl fac să introducă în Muntenia, susține Marin Bucur, stilul popular politic. Astfel e nevoit să traducă citatul, ideea, în termeni populari, deoarece limbajul este liantul dintre ideile revoluționare și masă și el trebuie să se facă înțeles pentru toți cei ce-l ascultă sau îl citesc. Dorește luminarea poporului prin orice mijloc, dar pentru a-l putea lumina, trebuie să dobândească el însuși „lumina” necesară, învățătura de care a fost

⁴⁰ Ibidem., p. 175.

⁴¹ Ibidem., pp. 266 – 267.

privat de copil, dar de necesitatea căreia este conștient. Cele ce-i sunt potrivnice acum, la maturitate, sunt mai multe aspecte: neobișnuit cu studiul de mic, nu se poate concentra timp îndelungat, se trezește târziu, obosește repede, apoi, socotit un prieten de nădejde este de multe ori sustras de camarazi de la îndeletniciri intelectuale dintre care unele, mărturisește sincer, nu-i fac nicio plăcere (gramatica, de exemplu) și, nu în ultimul rând lipsa femeii din viața sa în prima parte a jurnalului și prezența ei în cea de-a doua, îi provoacă adesea sentimentul neputinței, creând o stare de singurătate potrivnică studiului. „O întristare, durere, poci zice. Isvorul este singurătatea, lipsa femeii.”⁴² Așa cum îi stă bine unui spirit romantic prin excelență, stările de angoasă în care are „trebuință de o femeie” alternează cu cele de fericire, născută din nimic, capabilă de a muta munții din loc: „Mare amor, mare sete de iubire și de libertate simț. Ași vrea să umblu, să sbor prin păduri, din cracă în cracă și să cânt frumusețea naturei. Niciodată nu am văzut frumusețile ce văd acum. Toată natura ași vrea s-o sorb, d-ar fi cu puțință. Ași vrea ca totul să se facă o unitate pipăită, ca astfel s-o strâng în brațe-m și s-o sărut.”⁴³ Dar realitatea este consemnată ironic, prin întoarcerea la acel tip de studiu ce-i nu-i provoacă plăcere, dar care este perceput aproape mereu, ca o treaptă pentru devenirea spirituală. „Și să simț astea și să închizi ochii, și să întorci capul, și să te tragi cu sufletul, și să vii să te uiți să vezi, să îmbrățișezi gramatici.”⁴⁴

Există și îndeletniciri care-i fac plăcere tânărului student, visătorului etern îndrăgostit de Byron: poezia. Dacă gramatica îi stoarce creativitatea, poezia îl încarcă. „Păcat de mine, multă imaginație ași fi avut și multe frumuseți ași fi făcut de ași fi egzersat-o, dacă știam carte de mic și dacă nu ași fi desăvârșit uciderea ei prin gramatici.”⁴⁵ Se visează poet, se pregătește pentru marea creație, se înflăcărează la vorbele profesorului Chasles, admirator al lui J. J. Rousseau⁴⁶, dar cade la fel de repede cum se aprinde, pradă deznădejzii. De exemplu, una din poeziile pe care le scrie și despre care Brătianu spune că nu este „sublimă”, o arde. „Și eu sunt de părere că orice voi scri și nu va fi cap d-operă, să o arz, fiindcă mediocrități poate face oricine. E de prisos să mai fac și

⁴² C. A. Rosetti, Jurnal, ed. cit., p. 141.

⁴³ Ibidem., p. 146.

⁴⁴ Ibidem., p. 146.

⁴⁵ Ibidem., p. 152.

⁴⁶ La 15/27 ianuarie, 1846 nota: „Ticălosul acela de Philarète [Chasles, n.n.] mi-a zis azi, în curs că Byron minte: «De mândrie, uneori, ascunde defectele familiei». Să tacă, se poate, dar să mintă, nu. Nu, nici un om mândru, mândru precum îl înțeleg eu, nu minte. Minte un laș și un ticălos, iar nu acela ce va ca sufletul lui și trupul lui și patria lui și tot ce este al lui și tot ce iubește el să fie dumnezeit...”, Jurnal, ed. cit., p. 101.

eu.”⁴⁷ Intră în scenă aici vanitatea, acea mândrie romantică a deschizătorului de drumuri, damnat să creeze, să calce drumuri nebătătorite, pentru a oferi un model: „Dar de voi trăi, mă voi sili să mă fac un astfel de mare poet. Și apoi voi da pe față operele mele, ca să arăt lumii care este adevărata poezie.”⁴⁸ Nu în acest domeniu îi va fi dat să exceleze, deschizând drumuri, deși toți cei care l-au studiat au afirmat, la un moment dat, că politica pe care a făcut-o a fost una „poetică”: „Rosetti a fost un strașnic sectar și un nobil poet al politicii. A lucrat o viață întreagă la răspândirea între noi a spiritului mazzinian de adorație prin formele magice a unui zeu care nu trăiește decât în ele și prin ele.”⁴⁹

Istoria este unul dintre domeniile care-l reține mai degrabă, ca fondator al partidului liberal și revoluționar de excepție, încrezător în forța poporului român de a-și schimba soarta și în forța personală de a-și conduce nația spre împlinirea acestui ideal. Este adevărat că face și parte dintr-o generație de politicieni intelectuali (frunțașii revoluției de la 1848 și cei care au împlinit Unirea și apoi Independența), care au avut o cultură solidă, dobândită în mare parte la școli europene cu tradiție. „Propaganda lui era în fiecare gest, în fiecare atitudine. Pornea din ființa lui vibrantă o emanație neconținută de încredere și entuziasm. Nici nu era însuși altceva decât această miraculoasă emanație.”⁵⁰ În scris aceasta se va traduce prin patetismul frazelor atât din jurnal cât și din discursurile sale, fie rostite cu diferite prilejuri sau în Cameră, fie scrise în revistele în care publica. Improvizează pe orice temă, susține Marin Bucur, fiind un inventiv, savurând orice temă ce i-o remarcă faptul cotidian. „Pentru fiecare subiect are un pachet anume de citate ca suport ai ideilor sale, pomenește pe Goethe, pe Voltaire la poștă, pe Platon la divorțuri, pe Shakespeare la bănci, pe Pascal pentru opinia publică, la mesajul tronului pe Emerson.”⁵¹ Prin urmare, imputările și acuzele aduse retoricii sale sunt nefondate, ea izvorăște dintr-un adânc sentiment patriotic lipsit de orice demagogie, chiar dacă sub condeiul lui cuvintele „sună”, într-o aură mistică revoluționară de trezire și de „îmbătăre”(M. Bucur), cu noțiunile moderne ale societății. Pe de altă parte, iată că diaristica românească îl consideră un pionier, tocmai pentru că, dacă în publicistica sa există un destinatar explicit pe care vrea să-l impresioneze, în jurnal singurul destinatar este el, diaristul, chiar dacă recurge la o strategie des

⁴⁷ Ibidem., pp. 137 – 138.

⁴⁸ Ibidem., p. 137.

⁴⁹ N. Iorga, Pentru ce s-a comemorat C. A. Rosetti?, 1916, în Oameni cari au fost, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990, p. 238 – 239.

⁵⁰ Nicolae Iorga, op. cit., p. 239.

⁵¹ Marin Bucur, op. cit., p. 370.

utilizată de acest tip de scriitură, de instituire a unei alte instanțe, al unui „tu” martor, pe care-l interoghează, căruia i se adresează sau i se tânguiește eul. „Am suferit foarteastă seară. De ce? Se vede că nu știi că erea seară românească, că românii se adunaseră ca să desbată statutele unei soțietăți ce reușirăm să facem.”⁵² Sau în alt loc „spune-mi ce nădejde a mai rămas?” sau „apoi ce vrei să scriu în câteva ceasuri?” Acest martor buberian va fi dublat pe alocuri de consemnări ce le adresează direct fiicei sau fiilor săi, cu orgoliul de a lăsa date despre sine care să edifice rolul său în lume sau să explice posterității anumite gesturi ale sale, însoțindu-le cu sfaturi și îndrumări ce fac parte dintr-o modă a epocii. În pragul aniversării „căderei noastre” se adresează direct fetiței sale Libertate-Sophia, cerându-și iertare testamentar: „Draga mea Libertate, când vei citi aceste rânduri, osândește-mă de necapacitatea mea, dar plânge-mă, căci nimic nu este mai dureros decât a merita disprețul nației tale.” Și celui de-al doilea copil i se adresează direct: „Fii, dragul meu fiu, un Român adevărat. Poate voi pune ție numele Charlemagne, fiindcă astăzi este ziua aceasta. Fii un Român precum moașa, după instrucțiunile sale, ne anunță. Facă cerul să-ți iubești nația ta ca și mine. Să nu faci greșalele mele, să ai toate virtuțile unui Român perfecționat prin moralitatea și creștinismul maicii mele Elena.”⁵³ Celui de-al treilea fiu i se adresează după câteva minute de la naștere (simultaneitate): „A! fiul meu! Am lacrimile în ochi. Abia sunt vreo 6 minute de când născuși. Nu-ți zic în minutul acesta solemn alt nimic decât că Patria ta e frumoasă, că maica mea a fost o adevărată mumă, și că eu, de n-am alt merit, dar cel puțin am iubit și iubesc.” La cel de-al patrulea copil simte nevoia să-i explice numele: „Vintilă, fiindcă este un nume antic al nostru și mai pierdut. Înviază-l cu glorie, fiul meu! Julie este numele lui Michelet. El i-a dat. Fii mare ca dânsul, fiul meu! Fii Rumân, precum este el francez. Ștefan este un nume drag Rumânilor. Fii viteaz ca dânsul, dragul meu Rumân. Mai este încă și numele iubitului meu Stefan Golescu. Fii ca dânsul devotat Rumâniei. Cel lalt este un polon proscris. Iubește-ți patria și jertfește tot pentru dânsa, ca dânsul.”⁵⁴ Toate aceste modalități de instituire în text a unui ochi extern, a unui potențial cititor sunt strategii moderne ce se găsesc în scrierile multor diariști. Imboldul lăuntric ce-l determină să recurgă la ele vorbește de capacitatea jurnalului de a se construi, din acest punct de vedere, independent de condiționările temporale sau de „rețeta” pe care cercetătorii o „eliberează” după studiul mai multor scrieri aparținând genului diaristic. Nu putem suspecta vreo dorință de a face publice caietele sale, pentru că nu există în

⁵² C. A. Rosetti, Jurnal, ed. cit., p. 146.

⁵³ Ibidem., p. 291.

⁵⁴ Ibidem., p. 348.

text nici măcar o aluzie în direcția aceasta. Există însă două trimiteri, în afară de momentul în care se adresează direct fiilor, spre instanțe exterioare: prima îl consemnează pe Wint[erhalder], „De voi muri, numai el ar putea, ajutat de acest jurnal, să mă descrie, căci el mă cunoaște bineșor.”⁵⁵, iar a doua vorbește despre un moment în care, percheziționându-i-se casa, nu mai recurge o vreme la jurnal chiar dacă „Nu mă tem niciodată d-a mă arăta precum sunt, căci am adevărata și sincera dorință de a mă face mai bun.”⁵⁶ Le-am reținut deoarece ar putea folosi interpretării dacă punem în discuție atât sinceritatea, cât și autenticitatea textului. Totodată statutul jurnalului de a fi martor la evenimentele epocii își pierde din prestanță, deoarece după ce i-a fost percheziționată casa, ne întâlnim de mai multe ori cu însemnări ce vorbesc despre diferite evenimente politice, dar fără a da detalii, pe care le promite, însă, în alte circumstanțe: „Marți la 2 decembrie, la 4 ale dimineții, președintele a făcut lovirea sa de stat. Pentru mine, aceasta n-a fost o surprindere. Eream sigur. O așteptam. M-am înșelat însă, căci credeam că n-o să isbutească. Voi spune când voi fi liber a scrie cel puțin în jurnalul meu, de ce eream sigur c-o să facă lovirea de stat și de ce credeam că nu va dura nici 24 de ore. Voi spune asemenea și în ce m-am înșălat.”⁵⁷ Bineînțeles că nu vom mai primi aceste informații dar, din acest moment, știm că filtrează tot ceea ce scrie legat de viața politică, deci ultimele pagini, „microromanul revoluției” cum îl numește Dana Dumitriu, vor suferi din cauza cenzurii. Vom mai întâlni trimiteri spre situația din țară, un fel de epistolă către Cretzeanu, membru, și el în loja masonă, dar vom găsi, mai ales, detaliate situații familiale, moartea copilășului Ion, bolile prin care trec toți membrii familiei, întâlnirea emoționantă dintre tată și fiică, fragmente de scrisori, proiecte, iar pe ultimele pagini doar consemnarea datelor la care i se nasc ceilalți copii.

explicație posibilă pentru momentul întreruperii însemnărilor zilnice, explicație reluată și de Nicolae Manolescu, ar fi a Danei Dumitriu, care susține că „a încetat să mai scrie în jurnal din momentul în care această candoare a aspirației a dispărut (excepțională onestitate!), când idealurile au început să îmbrace haina intereselor, când răzvrătirea pură a început să se drapeze în retorica jurnalieră pentru a cuceri, diplomatic, aderenți politici. C. A. Rosetti a fost în acel moment, să presupunem, conștient că nu mai poate menține tonul însemnărilor: maturitatea, experiența îi uzaseră consecvența față de un tipar ideal și ele ar fi semănat, în continuare, cu gesturile prea largi, prea teatrale, lipsite de substanță ale unui actor căruia vârsta nu-i mai

⁵⁵ Ibidem., p. 66.

⁵⁶ Ibidem., pp. 320 – 321.

⁵⁷ Ibidem., p. 323.

îngăduie rolurile de adolescenți.”⁵⁸ Dacă o parte din argumente pot fi acceptate fără nicio rezervă, există și unele observații ce merită o atenție deosebită. Dana Dumitriu vorbește aici de imposibilitatea diaristului de a menține tonul însemnărilor în concordanță cu idealurile exprimate. Ar putea fi o explicație, dar să nu uităm că nici maturitatea, nici urmărirea unor interese personale nu sunt o piedică în redactarea cu fidelitate a unui jurnal. Știm că aceste consemnări au plecat de la o nevoie acută de autodisciplinare, care, cel puțin parțial, s-a realizat. Apoi știm că alta dintre funcțiile sale declarate (cea de a purta un dialog onest, în absența unui locutor acreditat) se realizează parțial. Atunci când se află în compania lui Brătianu, încetează să mai scrie, recunoscând că scrie puțin deoarece are cu cine vorbi: „De ce scriu puțin? Căci am cu cine vorbi.”⁵⁹ Aventurându-se în publicistică, își consumă o mare energie înnebunind Bucureștiul (N. Iorga) cu articolele sale, iar funcțiile politice ocupate i-au ocupat, cu siguranță, și mare parte din timp. Considerăm, însă, irelevantă orice supoziție legată de abandonarea jurnalului, toate fiind doar simple speculații. Jurnalul rămâne Operă prin ceea ce cuprinde, iar finalul deschis constituie doar o trăsătură specifică genului, utilizată până la extremă și de literatura modernă și postmodernă. Pentru jurnal, ea rămâne o marcă a spontaneității și trebuie tratată ca atare. Încercând să construim diverse scenarii de final, distrugem o mare parte din farmecul ce constă tocmai în această deschidere.

Mai rămâne să punem în discuție simultaneitatea ca și clauză constitutivă pentru genul diaristic, trăsătură ce nu i se poate tăgădui, mai ales că aflăm din consemnările sale că notează aproape în permanență „la cald” evenimentele. Scrie tot ce scrie în imediata vecinătate a momentului, chiar și prizonieratul îl surprinde în plină desfășurare. Atunci când însă jurnalul lipsește, rar sunt consemnate retrospectiv evenimentele. Probabil aceasta este și explicația absenței multor evenimente istorice importante ale vremii, la care nici măcar trimitere nu face.

În ansamblul său, textul „fură” ochiul cititorului, mutând accentul de la fragmentarismul indus de calendaritate, la firul intern al „poveștii”. Putem spune poveste, deoarece, așa cum a demonstrat Dana Dumitriu, se pot identifica cel puțin trei microromane (cel al iubirii filiale, cel al „amorului” pentru femei și cel al revoluționarului) în cuprinsul *Jurnalului meu*. Personajele se mișcă într-o lume filtrată prin ochii diaristului, căpătând conotații mitice sau căzând în derizoriu la fel de ușor precum are loc și schimbarea de tonalitate, toate făcând sens dacă ținem cont de

⁵⁸ Dana Dumitriu, op. cit., p. 103.

⁵⁹ C. A. Rosetti, Jurnal, ed. cit., p. 152.

structura internă a personalității sale. Dacă facem abstracție de elementele de biografie cunoscute din monografiile dedicate lui (fie ca scriitor, fie ca om politic), de articolele și amintirile despre el (foarte interesantă este cea a lui Michelet, unde este surprinsă extrem de poetic imaginea Mariei Grant, ca „fiică a revoluției”⁶⁰) și încercăm să citim jurnalul ca și când n-am ști nimic despre omul C. A. Rosetti, eroul jurnalului ne seamănă mult cu poetul romantic neînțeles, aflat mereu în misiune pentru patria sa, dornic de aventură, însetat de cunoaștere, de amor, pe care dacă le dobândește e din nou nemulțumit; nu se simte în siguranță decât în lumea cărților, detestă societatea deși e mereu în centrul ei și lista poate continua la nesfârșit, deoarece putem desprinde aproape tot atâtea trăsături câte consemnări există.

Frica de moarte, o temă permanentă într-un „gen funerar”(Mircea Mihăieș) cum e jurnalul, se traduce în spaima de a nu apuca să înfăptuiască dezideratele revoluției, de a nu apuca să-și crească așa cum trebuie copiii și de a nu apuca să-și desăvârșească opera. „A muri când copilașii sunt încă în fașă și Patria în lanțuri este o soartă foarte grozavă și tocmai d-aceea mă tem și mai mult să nu fie a mea.”⁶¹ Frica de moarte, mai ales atunci când scuipe sânger alternează cu momente în care pozează a resemnat, poză specific romantică, ce nu l-a prins deloc pe autor, prin urmare spre final va renunța și-și va exprima angoasa de câte ori are ocazia. Recunoașterea publică a meritelor sale, responsabilitatea de părinte, dar și experiența de ostatec au insuflat în scriitor o dragoste și o sete de viață, departe de măștile resemnării ce le găsim la începutul jurnalului. „A! Te blestem moarte! Te blestem căci m-ai nenorocit și căci de tine nu mă mai tem. Tu numai ai putut să mă subjugi și, după tine vine gramatica.”⁶² Ioan Holban susține că moartea este doar un element din rândul celor ce-i provoacă „disgustul”, alături de conștiința imperfecțiunii, monotonie, sentimentul scurgerii timpului, voluptatea pătimirii și singurătății etc., și face parte din recuzita romantică specifică timpului. Prezintă în majoritatea scrierilor diaristice, tema se nuanțează aici în funcție de această poză, dar rămâne un element ce conduce spre ideea unui text de factură modernistă, redactată de cel care a fost atât tipograf cât și librar, poet, ziarist, președinte de Cameră sau ministru. „Om al sufletului său a rămas totdeauna, și de aceea și atingerea cu sufletele altora se făcea imediat, instinctiv, cuceritor.”, spune Iorga. Poate și acesta constitui un motiv în plus care să-i fi condus scriitura înspre acele resorturi interne pe care

⁶⁰ Vezi vol. C. A. Rosetti, *Gânditorul Omul*, ed. cit., pp. 336 – 345.

⁶¹ *Ibidem.*, p. 306.

⁶² *Ibidem.*, p. 92.

le găsim conturate în scriitura de tip feminin, permițând încadrarea textului într-o astfel de paradigmă.

La întrebarea pe care și-o adresează în finalul cărții *Introducere în opera lui C. A. Rosetti*, „Cine a fost C. A. Rosetti?”, Dana Dumitriu, după ce face inventarul adjectivelor ce i-au fost atribuite de-a lungul anilor de contemporani și ulterior de cercetători (printre care „un colportor de mari idei revoluționare” – Marin Bucur – un „Sarsailă”, „revoluția împielită” – Ion Heliade-Rădulescu – „un retor, sincer emotiv, deși demagog șiret totodată, patetic Berlicocò” – G. Călinescu etc.) cercetătoarea crede că, până la urmă, „a fost cel care a vrut să fie, personajul pe care l-a imaginat și l-a jucat clipă de clipă, sacrificându-și adesea ființa reală.”⁶³ Nu suntem de acord cu ea decât în măsura în care fiecare din noi este un personaj mai mult sau mai puțin fidel realității, deoarece măștile eroului nostru sunt, dincolo de epocă, măștile oricărui individ lucid, conștient de propria-i (in)capacitate, dornic de a realiza ceva și luptând pentru visele proprii. Dacă este așa, atunci jurnalul este o operă prin excelență literară.

Bibliografie :

- *** *C. A. Rosetti, Gânditorul Omul*, Studiu, antologie și note de Radu Pantazi, Editura Politică, București, 1969;
- Bucur, Marin, *C. A. Rosetti – mesianism și donquijotism revoluționar* –, Editura Minerva, București, 1970;
- Cioculescu, Șerban, *C. A. Rosetti poet?*, în „România literară”, nr. 52, 1970;
- Dumitriu, Dana, *Introducere în opera lui C. A. Rosetti*, Editura Minerva, București, 1984;
- Holban, Ioan, *Literatura română subiectivă de la origini până la 1990. Jurnalul intim. Autobiografia literară*. Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009;
- Holban, Ioan, *O istorie a jurnalului literar românesc*, vol. I – II, Ediție și cuvânt înainte de Ioan Holban, Editura TIPOMOLDOVA, Iași, 2009;
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, De la 1821 înainte, În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, Vol. II, *Epoca lui M Kogălniceanu*, (1840 - 1848), Ediție și note de Rodica Rotaru, Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1983, pp. 212 – 216;
- Iorga, Nicolae, *Pentru ce s-a comemorat C. A. Rosetti?, 1916*, în *Oameni cari au fost*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990

⁶³ Dana Dumitriu, op. cit., p. 203.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, 5 secole de literatură, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 305-

Netea, Vasile, *C. A. Rosetti*, Editura Științifică, București, 1970;

Popovici, D., *Studii literare*, II, Romantismul românesc, Ediție îngrijită și note de Ioana Em. Petrescu, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1974, pp. 488 – 495;

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. al III-lea, *Diarismul românesc*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, pp. 94 – 102;

Simion, Eugen, *Dimineața poezilor* – Eseu despre începuturile poeziei române – Editura Cartea Românească, București, 1980;

Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988;